

Papyrus

Původ papyru, který je dnes běžně označován jako papyrus Westcar, není zcela jasný. Získal ho britský cestovatel Henry Westcar (1798–1868) během své cesty po Egyptě zřejmě v letech 1823–1824. Někteří badatelé se domnívají, že by o nákupu mohla hovořit pasáž z jeho deníku, ve které píše: „... přišel jsem do Kurny.⁸⁵ [...] Šel jsem do dvou nebo tří (hrobek). Měly dvě nebo tři místnosti, dvě nebo alespoň jedna z nich byla nacpaná mumii, měli tam také sarkofágy a kuriozity na prodej. Něco jsem koupil, abych je potěšil, chovali se velmi hezky ...“ (Herzog 1969: 209). Co přesně ovšem Henry Westcar nakupoval, není v deníku specifikováno. Neteř tohoto cestovatele Mary věnovala papyrus německému egyptologu Richardu Lepsiovi (1810–1886), který ho ale nikdy nepublikoval. Jeho majetkem zůstal až do jeho smrti v roce 1886, kdy přešel do Berlínského muzea pod inventárním číslem 3033. První publikace se papyrus dočkal až v roce 1890 zásluhou německého egyptologa Adolfa Ermana (1854–1937).

Papyrus se nedochoval ve své kompletní podobě. Aktuálně je 169 cm dlouhý a 33,5 cm vysoký. Skládá se z pěti listů, slepených k sobě. Špatné zacházení se na papyru bohužel velmi podepsalo a některé části jsou dnes zcela nečitelné. Papyrus byl zprvu vystavován jako dva kusy, každý o délce cca 85 cm, jeden byl nalepený na plátně a druhý vystaven pod skleněnou tabulí. Před nalepením na plátno ale nebyl papyrus řádně narovnan a lepení tak způsobilo praskliny a pokroucení některých fragmentů. Od prvního vydání Adolfem Ermanem v roce 1890 se degradace papyru ještě zintenzivnila, jak můžeme pozorovat porovnávaním fotografií publikovaných Ermanem a těch v Blackmanově edici publikované Daviesem v roce 1988.

Text je psaný hieratickým písmem, tedy zjednodušenou formou hieroglyfů (viz výše) a je uspořádán do dvanácti sloupců (9 recto, tzn. na přední straně, a 3 verso, tedy na zadní). Podle jeho stavu papyrus zřejmě původně obsahoval jiný text, který byl vymazán a nahrazen.

⁸⁵ Jedná se o lokalitu v Luxoru na západním břehu Nilu u Údolí králů.

Obr. 15 Sloupce VI–IX papyru Westcar
 (bpk / Ägyptisches Museum und Papyrussammlung,
 SMB / Sandra Steiβ)

Příběh se odehrává za dob Staré říše, během 4. dynastie (cca 2630 až 2510 př. n. l.) na dvoře faraona Chufua, jemuž jeho synové vyprávějí příběhy o mudrcích a kouzelnících. V této době však s jistotou sepsán nebyl. Paleografický a jazykový rozbor i formát listů a počet řádků ve sloupci datují jeho vznik do mnohem pozdější doby, konkrétně do Druhé přechodné doby (cca 1650–1550 př. n. l.), případně do počátku Nové říše (1550–1077 př. n. l.).

Konec i začátek celého papyru je obtížné rekonstruovat, protože neexistuje žádný jiný opis tohoto literárního díla. Na základě délky ostatních příběhů se dá usuzovat, že první příběh měl 75–76 řádků a před ním musel být zařazen ještě nějaký úvod k celému vyprávění, ve kterém Chufu vybízí své syny, aby ho pobavili. Celkem tedy může chybět zhruba 100 řádků, což jsou asi dva chybějící listy.

Kouzla u Chufuova dvora

Hlavními postavami jednotlivých příběhů (kromě posledního, pojednávajícího o zrození tří slunečních králů) jsou mocní a moudří mágové. Koncepte magie a mágů ve starém Egyptě je však do jisté míry specifická.

Staroegyptské slovo *heka*, které je většinou překládáno jako magie, a překládáme je tak i zde, má totiž mnohem širší obsah. Jednalo se o sílu, která stála na počátku světa, neboť dovedla vytvořit něco z ničeho, byla jeho přirozenou součástí a dokonce jej držela pohromadě a zajišťovala jeho správné fungování. Staří Egyptané také nerozlišovali mezi dobrou a zlou či bílou a černou magií, magie byla zkrátka jen jedna a sama o sobě neměla žádný morální aspekt, záleželo na tom, k jakému účelu byla využita. Staroegyptská magie také stála především na tom, že člověk, který ji chtěl použít, musí mít určité znalosti a vědomosti, neboť byla něčím, co do jisté míry studovali pouze vysoce postavení a vzdělaní kněží.⁸⁶ Není tedy divu, že za největší mágy byly ve starověkém Egyptě považovány osoby, jejichž titul překládáme jako „(vrchní) kněz předčítatel“. Titul takových osob znamená doslova „ten, který je pod svítkem“, tzn. ten, který nese svítek. Tito kněží měli zřejmě na starosti právě magické a náboženské texty, jejich úkolem bylo je nejen předčítat či recitovat, ale i studovat, správně jim rozumět, umět je použít a v ideálním případě je znát z paměti. Tito lidé pak byli považováni za největší mudrce, a tedy také mágy. V pozdějších dobách se jejich titul stal dokonce synonymem pro mága či kouzelníka.

Papyrus tak, jak se dochoval dodnes, obsahuje celkem pět příběhů nebo alespoň jejich fragmentů. Z prvního příběhu se nedochovalo téměř nic, známe jen několik posledních řádků, nevíme tedy, který z Chufuových synů jej vypráví, ani který mudrc se v něm objevuje. Dochováno je pouze jméno panovníka, za jehož vlády se příběh odehrává – jde o faraona Necericheta ze 3. dynastie (cca 2690/2640 až 2670/2620 př. n. l.), známějšího pod pozdějším jménem Džoser, a proslaveného především díky stavbě první, stupňovité egyptské pyramidy v Sakkáře. Kvůli tomu, že je zde zmíněn právě tento panovník, se někteří badatelé (např. Simpson 1972: 14, Blackman/Davies 1988) domnívají, že mágem, který v příběhu vystupoval, byl slavný Imhotep, stavitel zmíněné pyramidy, který byl později ctěn jako velký mudrc a byl dokonce zbožštěn.

⁸⁶ Blíže ke konceptu staroegyptské magie např. Landgráfová 2013, Pinch 2010.

Druhý příběh vypráví princ a pozdější faraon Rachef. Hlavním tématem vyprávění je zřejmě nevěra manželky vrchního kněze předčitatele a mága Vebainera a její potrestání, děj se odehrává za faraona Nebky. Tento panovník patří stále do třetí dynastie, jeho přesné chronologické zařazení v rámci této dynastie je ale dodnes předmětem debat historiků a archeologů.

Následující příběh vypráví princ Baufre, jenž se možná později stal Rachefovým nástupcem.⁸⁷ Děj tohoto vyprávění se odehrává za dob zakladatele 4. dynastie a Chufuova předchůdce Snofrua a vypráví o tom, jak vrchní kněz předčítatel Džadžaemanch zachránil podivuhodným způsobem přívršek, který spadl do vody jedné z dívek plavících se po jezeře.

Poslední se chopí slova princ Hordedef, sám znám z pozdějších dob jako mudrc (viz pozn. 131), a vypráví o moudrém kouzelníku Džedim, Chufuovu současníkovi. Zajímavé je podotknout, že zatímco mágové, vystupující v předchozích příbězích, mají vysoký titul „vrchní kněz předčítatel“, v případě Džediho není žádný titul nebo funkce zmiňována, ale je označen pouze staroegyptským slovem *nedžes*, které odkazuje na jeho nízké postavení nebo prostý původ.⁸⁸ Jeho magické činy však předčí i kněze předčitatele z předchozích příběhů, neboť kromě toho, že dovede očarovat neživé předměty, je schopen navracet život mrtvým. Navíc má jistý morální kredit, který ukáže tím, že odmítne tento zázrak předvést na člověku.

Poslední a zřejmě také nejznámější a nejvýznamnější příběh se pak poněkud vymyká, neboť navazuje na rozhovor Džediho s panovníkem a pojednává o zrození tří tzv. slunečních králů, prvních tří panovníků 5. dynastie. Pravděpodobně právě toto sdělení je podstatou celého literárního díla. Konec papyru Westcar, stejně jako jeho počátek, se nedochoval.

⁸⁷ Panovník Baufre je zmíněn na skalním nápisu ve Wádi Hamammát, datovaném do Střední říše, doba jeho vlády a to, zdali vůbec nastoupil na trůn, je však stále předmětem odborných diskusí (Schneider 1996: 134). Někteří badatelé jej identifikují s panovníkem, jenž je v antické tradici znám jako Bicheris (viz např. Helck 1994: 103–112), nicméně ani tato interpretace není jistá.

⁸⁸ Viz pozn. 46.